

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Марина Джонова

Катедра по български език, Факултет по славянски филологии

СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Общо и
сравнително езикознание“ – Общо езикознание

Автор на дисертационния труд: Константин Радоев, докторант в Катедрата по общо,
индоевропейско и балканско езикознание, ФСлФ, СУ „Св. Климент Охридски“

Тема на дисертационния труд: Дълбинни и повърхнинни прояви на семантичните
отношения в аргументната структура на предиката. Съпоставително изследване
между шведски, датски и български език

Със заповед № РД-38-406/17.07.2025 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ бях определена за член на научното жури по защитата на дисертацията на Константин Любомиров Радоев. Докторантът е изпълнил необходимите минимални национални изисквания за научна област 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология* и изискванията на ЗРАСРБ, правилника за приложение на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Константин Радоев е завършил специалността „Скандинавистика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 2017 г. През 2018 г. завършва магистърската програма „Лингвистика – езикова система и речеви практики“ в СУ „Св. Климент Охридски“, а от 2020 г. е редовен докторант в Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание на Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител доц. д-р Екатерина Търпоманова. Константин Радоев има значителен опит в преподаването на датски и шведски език на студенти във Факултета по класически и нови филологии – от 2018 г. води упражнения

като хоноруван, а след това и като редовен асистент към Катедрата по германистика и скандинавистика на Софийския университет.

Дисертационният труд на Константин Радоев представлява съпоставително изследване върху български, шведски и датски по отношение на кодирането на семантичните роли в дълбинната структура на изречението и реализацията на аргументите в повърхнинната изреченска структура.

Представеният за рецензиране текст е с общ обем 239 страници и се състои от: увод, заключение и 4 глави, справка за научните приноси на дисертацията и библиография. Текстът е с ясна структура. Използваните теоретични модели, както и наблюденията в дисертацията са онагледени с 37 таблици и 57 фигури. Доказателство за отличната осведоменост на К. Радоев във връзка с мненията и подходите при представянето на синтактичната реализация на предикатите и връзката между дълбинна и повърхнинна структура на изречението са включените в библиографията основни трудове и статии на български, английски, шведски и датски език.

Предмет на изследване в дисертационния труд е синтактичната реализация на едно-, дву- и триаргументни предикати в българския, шведския и датския език. Специално внимание е обърнато на триаргументните предикати като *давам*, при които е налице разлика в синтактичната реализация на аргументите със семантичната роля реципиент/получател и локатив/цел в трите езика.

Примерите са извлечени от три корпуса (от KORP за шведски, от CorpusDK за датски и от Българския национален корпус). При необходимост са включени и генерирани от автора примери, както и примери от интернет. Работата с оригинални текстове е надеждна основа за провеждането на научното изследване. Съставянето на корпус от изречения, съотнесени според типа на предиката, на трите изследвани езика само по себе си е принос в работата, като този корпус може да се използва и в бъдещи съпоставителни изследвания.

Целите, които си поставя докторантът, са следните: избор на обща за трите езика теория за изреченската структура и теория на семантичните роли; разглеждане на особеностите на аргументната селекция в шведския, датския и българския език според предикатния тип; анализ на функцията и влиянието на семантичните роли в процеса на деривация на повърхнинната структура на изречения в български, шведски и датски език, както и проверка на позициите на кодиране на семантични отношения.

Постигането на изследователските цели е свързано с изпълнението на следните научни задачи: изготвяне на теоретична рамка; съставяне на корпус от изречения за изброените предикатни типове на трите езика; съпоставителен анализ на изреченската структура и деривация на избраните предикати; установяване на закономерности в пораждането на изреченията; подбор на конкретна теория на семантичните примитиви; избор на ограничаващи критерии за подбор на предикати, при които семантичната селекция е от нетривиален интерес; анализ на избраните предикати на равнището на речта (повърхнинните структури); установяване на дълбинните структури на предикатите; търсене на обяснения за приликите и отликите в селекцията и деривацията.

На пръв поглед поставените научни задачи са твърде много, но те се определят от практическата насоченост на работата. Наблюденията на Константин Радоев върху случаите, в които студентите трудно усвояват дадени езикови модели или често се наблюдава пренос на модел от български или от английски го насочват към типовете глаголи и изреченски структури, които да представи в съпоставителен план. Разбира се, освен в чуждоезиковото обучение направените наблюдения са приноси най-вече в теоретичен план, тъй като подобна съпоставка между скандинавски езици и българския в областта на аргументната структура на предикатите се прави за пръв път в българското езикознание.

Във *втора глава* на дисертационния труд е представена използваната теоретична рамка – Теорията за управлението и свързването и Минималистката програма. Подробно е описан използваният в работата терминологичен апарат и е даден нагледен приложен модел за пораждане на изречение. Като мотивация за избора на теоретичен подход е посочено, че генеративната граматика осигурява добре развити универсални модели и терминологичен апарат за анализ на глаголното движение, приписването на тета-роли и падежи на аргументите. Описателният апарат на генеративната граматика се характеризира с формална прецизност, улесняваща формулирането на проверими хипотези. В същото време възможността на генеративния модел да бъде „преведен“ в едномерни таблични модели е от полза за описателното езикознание и езиковото обучение. Приносен в тази глава е критичният преглед на различните генеративни модели и прилагането на теорията за семантичните роли. Включени са различни подходи при определянето на семантичните роли, като прегледът на теориите показва развитието на генеративната граматика в тази област – от Ч. Филмор, Д. Даути, Р. Д. Ван Валин и Р. ЛаПола, Т.

Рейнхарт, М. Рапапорт и Б. Левин. За целите на дисертационния труд са описани моделите, които предлагат обобщени семантични роли и йерархия на ролите при приписване на роля на подлога и на допълнението при различните типове предикати. Представят се подробно и два генеративни модела за приписване на семантични роли, използвани в скандинавската лингвистика – моделът, предложен от шведския лингвист Кристер Плацак (с йерархия на ролите *агент – реципиент – тема*), и моделът, предложен от Марк Бейкър (с йерархия на ролите *агент – тема – реципиент*). Мотивиран е изборът на модел за описание, както и на съответната йерархия, които да се използват при съпоставителното изследване. Смятам, че подробното описание на теоретичните подходи и детайлният анализ на предимствата и недостатъците на всеки теоретичен подход с оглед приложението му върху българския, датския и шведския език и с оглед съпоставителното изследване на синтактичната реализация на предикатите е принос на дисертацията.

В трета глава се представя приписването на семантичните роли Агент и Тема спрямо типа на предиката. Приема се, че семантичните групи глаголи се различават основно по отношение на характеристиките на втория аргумент със семантичната роля тема. При подлог с обобщената семантична роля Агент групите глаголи се определят спрямо това дали темата означава създаден обект (*строя*), променен обект (*режда, чуля*), преместен обект (*вдигам, нося, хвърлям*), обект на възприятие (*виждам*). Разгледани са и глаголите с инкрементална тема (*ям, строя, пиша*), при които действието се изчерпва с изчерпването на темата. Като тест за нивото на транзитивност в съпоставителен план е използвана пасивизацията с причастнострадателни форми – *Книгите бяха прочетени, Храната беше изядена, Къщите бяха построени*.

Предмет на изследване в трета глава са и неакузативните глаголи в трите езика и характеристиките на подлога при тях – това е аргумент, който се намира в определено състояние или претърпява промяна в състоянието и е маркиран с [+AFF]. Често това са деактивни предикати като *червенея, белея се* или динамични деактивни предикати (предикати, означаващи промяна в състоянието с оператора BECOME) като *побелея*, при които е налице промяна в състоянието, но без изразен външен причинител. Разглеждат се и неакузативни глаголи, които обозначават промяна в положението или битието – *падам/надна, пристигам, тръгвам, появявам се*. В тази глава се представят и характеристиките на неергативните глаголи – транзитивни глаголи с инкорпорирана в глаголната опора тема. Това са употребите на

глаголи като *работя, спя, дремя, пея, викам*. Направени са изводи за приложимостта на тестовете за неакузативните предикати по отношение на трите езика. В този аспект се наблюдава разлика между българския и скандинавските езици, тъй като в българския се използва един и същи спомагателен глагол в сложните глаголни форми – *Снегът се е стопил, Ние сме работили*, докато в датски тук се редуват два спомагателни глагола – *имам* и *съм*. Посочен е и тест, който може да се използва за български и руски при различаването на неакузативните от неергативните глаголи – дистрибутивната представка *на-* се свързва само с глаголни основи на неакузативни глаголи: *нападаха много шишарки, насъбраха се хора*.

Интерес представлява и предложеният модел за анализ на изреченията от типа *Чух го (той) да/че/как крещи*, разгледани като акузативи с инфинитив в шведския и датския. Струва ми се, че предложеният модел звучи убедително с оглед езиковото обучение. При съпоставителното разглеждане на тези конструкции трябва да се има предвид, че в българския език комплементизаторът *да* има няколко значения и само в едно от тях може да се търси близост на подчиненото изречение с инфинитива и това не са случаите, в които *да, че и как* се използват без разлика в значението на подчиненото изречение. При всички положения наличието на подчинено изречение, а не на инфинитив позволява много повече варианти по отношение на глагола в подчиненото изречение – промяна на глаголното време, употреба на пасивни форми и т.н. Затова ми се струва, че трябва да се отчита разликата между двете граматични структури. По отношение на повдигането е изказано мнение, че за разлика от английския в българския език не се наблюдава това явление. На пръв поглед в български структурата изглежда като английската конструкция с повдигане, но това е така, тъй като подлогът в подчиненото изречение може да остане неизразен на български.

Приноси са наблюденията по отношение на конверсивната антонимия при глаголите. Тук бих искала да попитам дали може да се обобщи, че различните рамки, представени при *науча/науча се*, не биха могли да отнесат глагола към различни семантични групи. Например *Научих, че си ме търсил* – би могло да означава *Разбрах, че си ме търсил*. От друга страна, *Научих го да кара кола* – *Показах му, обучих го да шофира*. В същото време в трите езика се използва един и същи глагол за изразяването на тези значения. Може би тези наблюдения могат да се разширят в бъдеще и да се включат примери и с други подобни глаголи.

По отношение на глаголите за предаване на информация получателят на информацията според мен е по-подходящо да се определи като реципиент. Експериенцерът може да е семантичната роля на субекта на знанието – съответно на подлога или непрякото допълнение при когнитивните глаголи като *знам* или *известно ми е*, но не и при предикатите за предаване на информация. По отношение на йерархията на семантичните роли прототипният агенс и експериенцерът обикновено се конкурират за една и съща позиция в изречението за разлика от агенса и реципиента. Освен това примери като *По телевизията съобщиха, че днес ще вали*, показват, че този аргумент може да остане и неизразен.

В пета глава на дисертационния труд се представя Дидериксеновият модел. Съгласна съм с повечето представени възможности за топикализация на аргументи от подчиненото изречение в българския език. В рамките на генеративния модел тези възможности са изследвани подробно в публикациите на И. Кръпова и Г. Чинкуе. Когато се правят обобщения за устната реч, е необходимо конструирания примери да представят модел, който се наблюдава в устната реч. За мен позицията на подлога на подчиненото изречение вляво от *че* и *дето* в примери като *Чух Петър, че го бил поканил. Петър се запозна с момичето, Иван дето го покани* е проблематична. Примерите с удвояване на *което* се срещат в устната реч, но според съществуващите проучвания само при определени предикати. Поне аз не съм запозната с примери, в които подлогът да е предпоставен спрямо релатива като *момичето, Иван което го покани*. По отношение на таблица 37 – важно е уточнението, че в български в лявата периферия може да има повече от един топик, но позицията за фокуса е само една.

В заключението Константин Радоев обобщава направените в дисертационния труд наблюдения. Изводите показват, че авторът е реализирал успешно изследователските задачи, които си е поставил.

Справката за *основните приноси* в дисертационния труд отговаря на постигнатите резултати при изпълнение на изследователската цел. *Авторефератът* на дисертационния труд точно и вярно отразява основните насоки, с които е свързана разработката, постигнатите положителни резултати от анализите и обобщението на научните приноси.

Константин Радоев е представил своите наблюдения в 3 съпоставителни изследвания върху особеностите при синтактичната реализация на аргументите на предиката в български, датски и шведски. Броят на публикациите отговаря на изискванията по настоящата процедура.

Заклучение: Представеният дисертационен труд на тема „Дълбинни и повърхнинни прояви на семантичните отношения в аргументната структура на предиката. Съпоставително изследване между шведски, датски и български език“ убедително доказва уменията на автора за избор на теоретичен подход при съпоставителното представяне на синтактичните особености на българския, шведския и датския език, за самостоятелен анализ и обобщение на езиковите данни.

Това ми дава основание да предложа на Уважаемото жури да присъди научната и образователна степен „доктор“ на Константин Радоев.

2.09.2025 г.

Рецензент:

доц. д-р Марина Джонова